

Є. В. Смирнов,
к. е. н., старший викладач кафедри економіки підприємств,
ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана", Україна
О. П. Смирнова,
здобувач відділу історії України XIX — поч. XX ст.
Інститут історії України, Україна

СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

I. Smyrnov,
PhD in Economics, senior tutor, department of economics of enterprises
SHEE "KNEU named after Vadym Getman", Ukraine
O. Smyrnova,
PhD student department of Ukraine history XIX — beg. XX sen.
Ukraine history institute, Ukraine

STRATEGIC IMPERATIVES OF DEVELOPMENT TOURISM IN UKRAINE

У статті висвітлюється актуальна проблематика конкурентоспроможності України на світовому ринку туризму, сучасний стан українського туризму, а також особливості його розвитку. порушено питання колапсу туристичної галузі в Україні та шляхи його вирішення, перспективні напрями розвитку вітчизняного туризму. Також у статті було визначено стратегію підвищення привабливості України як суб'єкту ринку туристичних послуг на міжнародному рівні з урахуванням її нереалізованого потужного ресурсно-рекреаційного потенціалу. Було розглянуто ринок туризму України у контексті його інтеграції в загальне середовище ЄС, додаткового поштовху розвитку інфраструктури, вирішення візових проблем тощо.

The article highlights the actual problems of Ukraine's competitiveness in the global tourism market, the current state of Ukrainian tourism and especially its development. Also violated the question of the collapse of the tourism industry in Ukraine and ways of its solution, promising directions of development of domestic tourism. The article also has defined a strategy to increase the attractiveness of Ukraine as a subject of the market of tourist services at the international level in view of its strong untapped resource and recreational potential. It was considered the tourism market of Ukraine in the context of its integration into the general environment of the EU, the additional impact to the development of the infrastructure, solve of visa problems, and more.

Ключові слова: міжнародний і світовий туризм, розвиток туризму, види туризму, туристичні потоки, туристичний потенціал, наукова мобільність.

Key words: international and world tourism, development of tourism, types of tourism, tourist flows, tourism potential, scientific mobility.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасному світі туризм — це багатогранне явище, що тісно пов'язане з економікою, культурою, історією, географією, архітектурою, медициною, спортом тощо. Однак жодна з наук не може повністю характеризувати його як об'єкт власних досліджень і жоден з соціально-економічних інститутів не в змозі самостійно вирішувати комплекс його проблемних питань.

Світова індустрія гостинності займає особливе місце в системі міжнародних господарських відносин та загальнолюдських цінностей, сприяє посиленню позитивних тенденцій в економіко-політичному та соціально-культурному житті не тільки суспільства, але й людства в цілому.

На жаль, на сьогодні Україна посідає негідне місце серед країн з високим рівнем конкурентоспроможності

у галузях сфери послуг (не враховуючи аутсорсинг і сферу ІТ-технологій), зокрема і у сфері туризму. Але туристична галузь є саме тим напрямом, в якій Україна має значний нереалізований людський, науково-технічний та природно-ресурсний потенціал. Наша держава, враховуючи вдале географічне розташування, до того ж наділена різноманітними природними та історичними ресурсами, що можуть стати беззаперечною передумовою для поштовху і подальшого бурхливого розвитку туристичних послуг більш високого рівня як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Досягнення багатьма країнами світу високих показників розвитку туризму та високих стандартів туристичного обслуговування можуть слугувати Україні орієнтиром на перспективу. Враховуючи, що частка доходів від туризму становить майже 9% світового валового продукту GDP [20, с. 2], він має всі підстави стати однією з пріоритетних галузей національної економіки, що потребує стимулювання та підтримки з боку держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми і питання розвитку туристичної галузі висвітлено в працях таких зарубіжних вчених: Р. Бартона, Дж. Боуена, Ф. Котлера, Г. Харріса, П. Келлера, С. Уільямса [18], Ж. Тіверс [5], П. Робінсона, М.Б. Біржакова [2], Ю.В. Забаєву [6] та інших. Разом з цим, не можна не згадати роботи українських учених, які зробили вагомий внесок у розвиток туризму, таких як: В.В. Абрамов [1], Т.Г. Сокол [17], М.П. Мальська [10], І.В. Кравчук [8], П.О. Масляк [11], О.О. Любіцева [9] та ін.

Зазначені науковці у своїх роботах розглядають, перш за все, теоретико-методологічні засади становлення туризму в цілому та зокрема розвитку ринку туристичних послуг, його роль у системі світової торгівлі, визначають форми та види туризму, приділяють увагу особливостям функціонування сучасної туристичної індустрії та її регулюванню, аналізують перспективи розвитку цієї сфери економіки.

Але необхідно зазначити, що разом з цим існує ряд важливих питань, які досі залишаються поза межами загальної уваги. Їх недостатнє висвітлення перешкоджає вирішенню нагальних проблем, зокрема мова йде про практичні засади і прикладний характер визначення конкретного виду перспективної курортно-туристичної діяльності окремо по регіонах, ролі та повноважень держави у галузі туризму, використання інноваційних ідей на користь розвитку ринку туристичних послуг, вирішення проблеми залучення інвестицій, а також нагальні питання сприяння держави розвитку бізнесу у сфері туризму.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розробка низки рекомендацій та їх обґрунтування щодо раціонального та ефективного використання потенціалу української галузі туризму на місцевому, регіональному та державному рівнях з подальшим виходом на світовий рівень міжнародного туризму.

Для розкриття мети дослідження автором були поставлені такі завдання:

- виявлення глобальних тенденцій та факторів розвитку світового туристичного середовища;
- аналіз сучасного стану розвитку туристичного ринку в Україні;
- розробка рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності туристичної привабливості туризму України, у тому числі шляхом впровадження інноваційних інструментів;
- формування та обґрунтування нових сучасних видів туризму та визначення їх місця і ролі у системі суспільних відносин;
- обґрунтування перспектив інтеграції туристичної

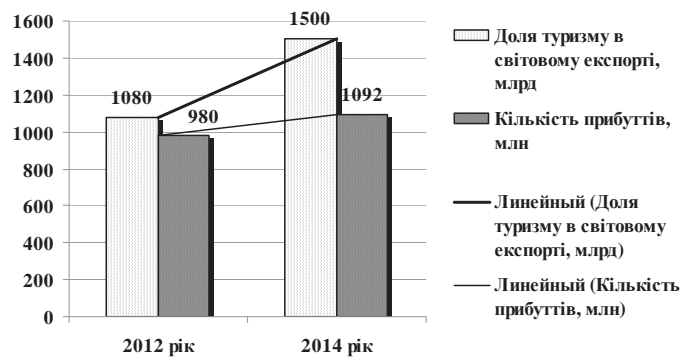

Рис. 1. Оборот у сфері туризму та кількість туристських прибуттів у 2012 – 2014 рр.

галузі України до міжнародного ринку туристичних послуг.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення розвитку індустрії туристичних послуг в Україні в міжнародному аспекті.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методологічних і практичних питань, пов'язаних з формуванням, становленням і розвитком туризму в Україні.

Протягом усього дослідження будуть використовуватися як загальнонаукові методи, такі як: порівняння, аналіз та синтез, узагальнення, графічний, SWOT-аналіз, так і суто прикладні (трендовий аналіз, метод екстраполяції).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для кращого розуміння проблематики статті та логічної побудови знаходження її рішення, визначимо, що означає туризм як економічна категорія. Узагальнюючий класифікуючий орган, Міжнародна асоціація наукових експертів в сфері туризму, яка займається дослідженням проблем даного сегменту, пояснює термін соціально-економічної системи "туризм", як сукупність взаємовідносин, зв'язків та явищ, що виникають у процесі переміщення і перебування певної особи в місцях, які не є її постійним місцем проживання та не пов'язані з їх трудовою діяльністю [4, с. 15–16].

Як і будь-яка система, туризм складається з двох частин: суб'єкту туризму (безпосередньо туриста) та об'єкту туризму: таких основних елементів, як туристський регіон і туристична індустрія.

У Законі України "Про туризм" від 15 січня 1995 р. визначається, що туризм — це "тимчасовий виїзд людини з постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без заняття оплачуваною діяльністю". Як бачимо, майже за 25 років геополітичні, соціальні і економічні зміни, розвиток інформаційних технологій радикально вплинули на параметри не тільки внутрішнього, а і зовнішнього туристичних потоків в Україні, призвели до трансформування туристичної галузі з такої, що орієнтована на обслуговування організованих туристів, у індустрію, яка охоплює близько 50 видів економічної діяльності, спрямовану на задоволення різноманітних потреб мільйонів індивідуальних подорожуючих.

Досить вдало висвітлений зв'язок між туризмом та світовою економікою у праці Н.І. Полещук. Авторка відводить туризму одне з найбільш прибуткових місць та такого, що найбільш інтенсивно розвивається, пояснюючи це тим, що за результатами 2014 року у системі туризму створюється близько 9% світового ВВП та 6% загального експорту (1,5 трлн доларів), кількість туристських прибуттів у 2014 році досягла позначки 1133 млн осіб, умовно кажучи, кожна сьома людина на землі була туристом [14].

¹ Тільки кількість внутрішніх переміщень і прибуттів була збільшена з 5 до 6 млрд осіб — UNWTO Tourism, Highlights 2015 Edition [21, с. 3].

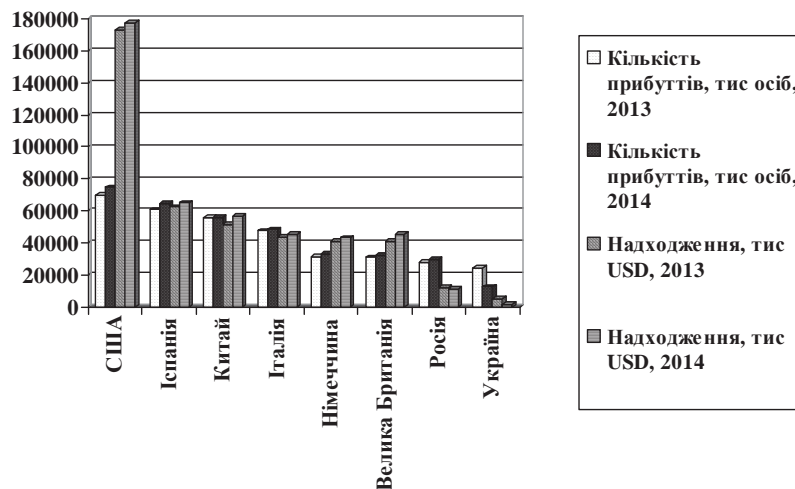

Рис. 2. Туристичні потоки країн світу, 2013–2014 рр.

Джерело: [20; 21].

У 2014 році доля туризму у світовому ВВП становить 10–11%, 29% у світовому експорті послуг та 6% загального експорту (але в 2014 році 6% експорту є 1,5 трлн дол.) [20].

Однією з головних причин існування туризму є мотивація. У світі розроблено багато класифікацій цілей туристичних подорожей і як висновок і видів туризму, але О.П. Дурович [4, с. 14] розробив і сформував існуючу структуру, яку ми намагалися доповнити і модернізувати, приймаючи до уваги сучасні тренди та вимоги:

1. Відпочинок і рекреація. Головне завдання рекреаційного господарства — це забезпечення відпочинку людей і сприяння відновленню їх фізичних сил, морального і духовного стану. Основні напрями сьогодні вказують на Західну Європу.

2. Відвідування близьких друзів та родичів — підтримка родинних зв'язків (останніми роками набуває популярності внаслідок природної міграції населення).

3. Ділові або професійні бізнес-поїздки (в тому числі для відвідування виставок, семінарів, тренінгів тощо). Міжнародна асоціація наукових експертів в сфері туризму не визнає туризмом поїздки, пов'язані з трудовою діяльністю. Наразі це країни з високою концентрацією капіталу, фінансових і товарних бірж: Європа (Франкфурт-на-Майні), США, Східно-Азіатські Тигри (Сінгапур, Гонконг, Індонезія, Малайзія, Японія). Як окрема і сучасна ланка в цьому розділі може бути представлений туризм у рамках проекту Work&Travel, а також волонтерський туризм, який дозволяє відвідувати країни, приймаючи безкоштовну участь у забезпеченні проведення різноманітних спортивних, соціальних і інших заходах.

4. Лікування і відновлення. Лікування в медичних установах і клініках за кордоном, іншими словами, це рекреаційний туризм: Європа (Швейцарія, Німеччина), США, Ізраїль і країни з високим рівнем розвитку інноваційної медицини.

5. Релігія та паломництво. Основні напрями: для християн — це Свята Земля, тобто Ізраїль. Також багато святинь розташовано в Італії, Ватикані, Франції, Португалії, Чехії, Німеччині, Румунії, Іспанії та в Україні. Для прихильників ісламу — сунітів — священними місцями є Мекка та Медина в Саудівській Аравії. Для шиїтів — міста Ен-Наджарф та Кербела в Іраку. Для представників буддизму та індуїзму — традиційно Індія, Китай, Тибет;

6. Також автор виділяє окрему групу "Інші цілі", куди входить, наприклад, транзит [4]. До речі, за оцінками експертів, Україна має найвищий у Європі коефіцієнт транзитності.

Додатково відзначимо нові напрями і різновиди туризму, які з'явилися останнім часом і бурхливо почали розвиватися, займаючи окремі місця в ієрархії туристичних послуг.

7. Спортивний туризм. Незважаючи на те, що у цього виду туризму є декілька тлумачень, але основною ідеєю цього виду туризму є участь спортсменів у спортивних заходах, змаганнях зі спортивного туризму, експедиціях і екскурсіях².

8. Агротуризм (сільськогосподарський зелений туризм) — один з перспективних для України видів туризму, який передбачає відпочинок туристів у сільській місцевості (переважно, приватні садиби) з можливим виконанням фізичної роботи, а також пов'язаний із взаємодією відпочиваючих із навколишнім середовищем.

9. Науковий туризм як наслідок наукової мобільності з'явився порівняно нещодавно. У березні 2015 року Україною була підписана (а в серпні 2015 року ратифікована) Угода про наукове співробітництво України в рамках Європейського проекту Horizon-2020. Це дає змогу і можливості багатьом науковцям, студентам, аспірантам та іншим зацікавленим особам скористатися численними грантами, стипендіями в різноманітних галузях економіки, політики, інших галузях, задля обміну науковими працями, інноваціями, розробками, а також трансфер освітніх послуг, компетенцій і, в тому числі, викладання і надання освітніх послуг за кордоном.

10. Хоббі-туризм (програмний туризм). Новий тренд у туристичній індустрії, який передбачає формування і реалізацію подорожі, враховуючи вподобання клієнта і його захоплення (подорожі замками Європи, північні тури, гастрономічні тури, тощо).

Згідно усталених тверджень основними центрами туризму в світі є Європа та Азія, рідше Новий Світ (Америка). Це пов'язано з нерівномірністю розподілення міжнародних туристських потоків у різних країнах та регіонах.

У країнах Європейського Союзу сфера туризму формує 8% сукупного ВВП (40% загальносвітового показника ІТА — international tourist arrivals та 33,9% загальносвітового показника ІТР — international tourist receipts), а кількість робочих місць у індустрії туризму становить близько 12% загальної чисельності зайнятих. Приблизно на такий рівень має орієнтуватись і Україна — це цілком здійсненна мета на найближчу перспективу [21, с. 4–5].

Україна юридично є членом Всесвітньої туристичної організації з 1997 року (UNWTO), але фактично за основними ключовими параметрами у декілька разів відстає від світових лідерів ринку туристичних послуг таких, як США, Іспанія, Китай, Німеччина, Італія та ін. (рис. 2).

² [https://uk.wikipedia.org/wiki/спортивний туризм](https://uk.wikipedia.org/wiki/спортивний_туризм)

Таблиця 1. Порівняльний аналіз показників ІТА та ІТР за 2013–2014 рр.

Рейтинг	Країна	ІТА (international tourist arrivals), млн осіб			ІТР (international tourist receipts), млрд USD		
		2013	2014	14/13 (%)	2013	2014	14/13 (%)
1/4	Франція	83,6	83,7	0,1	56,7	55,4	-2,3
2/1	США	70,0	74,8	6,8	172,9	177,2	2,5
3/2	Іспанія	60,7	65,0	7,1	62,6	65,2	4,2
4/3	Китай	55,7	55,6	-0,1	51,7	56,9	10,2

Джерело: [20; 21].

На сьогоднішній день потенціал туристичної привабливості України не реалізований повною мірою. Зважаючи на євроінтеграційні устремління України, державна політика у сфері туризму, на наше переконання, мала б бути скоригована згідно з документами ВТО, а також прийнятими на їх основі рекомендаціями Ради Європи з питань сталого розвитку туризму, серед яких: "Генеральний курс для сталого і екологічно-безпечного розвитку туризму", "Політика сталого туризму на природоохоронних територіях", "Політика розвитку сталого та екологічно безпечного туризму на прибережних територіях". Прийняття світових та європейських стандартів розвитку туризму сприяло б не тільки соціально-економічному зростанню України, а й створенню передумов для прийняття її світовим співтовариством як рівноправного партнера.

Перша четвірка країн, які очолюють рейтинги ІТА та ІТР не змінилися за останні 2 роки, і зараз це має наступний вигляд (табл. 1).

Як бачимо, за двома основними туристичними показниками ІТА та ІТР рейтинг включає чотири країни, які просто змінюють порядок розташування, що має своє логічне пояснення. США та Китай відносяться до країн Нового світу і достатньо нових перспективних (переважно ділових) напрямків в туризмі. Тому відносна складність у відвідуванні цих країн внаслідок їх географічного розташування компенсується проведенням там часом і відповідно витраченими коштами. Це підтверджується і індексом туристичної конкурентоспроможності [19], за якими ідентифікувати позицію України неможливо внаслідок банальної відсутності інформації³.

З огляду на те, що для забезпечення туристичної діяльності необхідна наявність певних ресурсів (соціально-економічних, історико-культурних та природно-рекреаційних) та розвинена інфраструктура (транспортна, готельна, соціальна, харчова, інформаційна), то за певними критеріями Україна знаходиться у числі лідерів в Європі, як то за рівнем забезпеченості історичними, природними, культурними ресурсами, етнографічними надбаннями та пам'ятками архітектури, що можуть зацікавити іноземних туристів. Основою розвитку більшості відомих видів туризму можуть стати різноманітність природного середовища України, його унікальність, багатофункціональний характер використання ресурсів.

Оцінка ролі туристичного бізнесу свідчить про його значення та високу економічну ефективність, що забезпечують:

- створення значної кількості нових робочих місць для економічно активного населення, яке шукає роботу;
- розвиток широкої мережі туристичної інфраструктури, що забезпечує потреби національних і міжнародних туристів у різних послугах;
- зміцнення політичних і економічних зв'язків держав;
- появу членів світового співтовариства на нових позиціях, в основу яких закладені принципи ООН та загальнолюдські цінності [16].

Завдяки проведенню на теренах України освітніх, спортивних та культурних заходів міжнародного масштабу, сформувалася та почала стрімко розвиватися модернізована готельна інфраструктура. За даними Державної служби статистики [13], у 2013 році налічувалося 3582 готелів та аналогічних засобів розміщування, 2829 спеціалізованих установ такого профілю, які разом налічували 586,6 тис. місць, розмістивши за рік 8303,1 тис. відвідувачів.

Одним із перспективних напрямів розвитку туристичної галузі є сільський зелений туризм або агротуризм. Мешканці великих міст їдуть у село, на мальовничу природу, щоб відпочити від цивілізації, позбутися стресів, а також навчитися різноманітним ремеслам, адже господарі часто пропонують майстер-класи з гончарства, бджолярства, полювання, лозоплетіння, рибальства та багато інших видів активного відпочинку [3].

Завдяки фінансовій допомозі таких міжнародних організацій, як Фонд розвитку Карпатського регіону, "Євразія", "Відродження", фонд RAUCI, TACIS почали функціонувати в Україні програми розвитку сільського зеленого туризму.

SWOT аналіз сільського зеленого туризму [22] показує що:

1) (S) 94% власників сільських зелених садиб мають вищу освіту, проте саме туристичну освіту мають лише 24% з них. Щодо знання іноземних мов, то 76% власників володіють однією, а деякі і більше іноземними мовами; найбільш популярні мови, які вказували в анкеті це: англійська, польська, німецька, словацька, іспанська, французька, що свідчить про реальні перспективи залучення до наших сільських місцевостей іноземних туристів;

2) (W) Комп'ютерні технології використовують всі респонденти, основна мета їх використання це: бронювання, управління веб-сторінкою — 32% і для промоушена — 29%. Рекламу ж свого підприємства більшість проводить саме через Інтернет (соціальні мережі). Через цю ж мережу і відбувається маркетинг ринку — 81% — це частка серед всіх можливих засобів дослідження ринку;

3) (O) Сертифікат якості є у половини садиб, і більшість з них використовують стандарти якості, так само як і є дійсними членами туристичних асоціацій — 59%. Стільки ж відсотків опитаних (59%) брали участь у професійних курсах підвищення управлінської культури підприємців у галузі сільського туризму;

4) (T) Щодо підвищення рівня конкурентоспроможності і якості послуг, 88% респондентів мають бажання щодо сертифікації свого бізнесу. Отже, спостерігається стійке і переважаче бажання працювати в цивілізованих умовах і надавати послуги високого рівня якості.

Тож, можна зазначити, що попри наявність ряду проблем, сільський зелений туризм безсумнівно є перспективним і важливим видом економічної діяльності і Україна має значний нереалізований потенціал для його розвитку. Сільський відпочинок в Україні за рахунок збереження етнографічної самобутності може набути пріоритетного національного значення [12].

Інший перспективний напрямок активного виду туризму — це спортивний туризм, який виконує спортивні, оздоровчі, рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції. Слід наголосити на соціальному характері спортивного туризму, тобто ця форма відпочинку, на відміну від багатьох інших, доступна для більшості населення.

До специфічних ресурсів для розвитку іноземного туризму в Україні варто віднести і спеціальну зону Чорнобильської АЕС, місто Славутич та відпрацьований шахтний фонд Донбасу (станом на серпень 2915 р. ви-

³ Індекс враховує 90 чинників і 141 економіку світу, виражаючи якісну оцінку від умовно 1 (найгірше) до 7 (найкраще).

користання неможливе внаслідок соціально-економічної і політичної нестабільності), де можна запроваджувати так званий промислово-екстремальний туризм. У Славутичі вже працює агентство "Туристичний кластер-Славутич". У туристичній інфраструктурі міста тризірковий готель "Європейський" (споруджений будівельниками із Скандинавії), номерний фонд якого заповнюється щорічно на 35—40%; кілька ресторанів, більярдний і кінноспортивний клуб, яхт-клуб, що має свій готель. Усі ці природні та інші ресурси дають можливість для розвитку широкого спектра і внутрішнього, і особливо іноземного туризму [7].

Однак, незважаючи на великі потенційні можливості, активний туризм в Україні все ще розвинений недостатньо сильно. Серед актуальних проблем його розвитку: недостатнє рекламно-інформаційне забезпечення або взагалі його відсутність; слабка управлінська культура туризму; недостатньо висока якість послуг та невідповідність матеріальної бази і якості послуг міжнародним вимогам та інші. Як приклад, можна навести Програму розвитку туризму в м. Києві на 2011—2015 роки, де багато моментів і пунктів носить суто декларативний характер, а суттєве державне фінансування обмежується членськими внесками за участь України в всесвітній туристській організації [15].

Прийняті останніми роками керівні документи на різних рівнях управління у сфері туризму визначають два головні напрями і, відповідно, цілі розвитку туристичної галузі в Україні: перший — становлення туризму як високорентабельної галузі економіки, другий — формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту. За першим напрямом документами передбачено вживання заходів з упровадження ефективних методів управління та механізмів фінансово-економічного регулювання, стимулювання підприємницької та інвестиційної діяльності, створення нових робочих місць. У результаті очікується збільшення частки туристичної галузі у ВВП та надходжень від туристичної діяльності до державного та місцевих бюджетів. Другий напрям — популяризація національного туристичного продукту, досягнення світових стандартів у наданні туристичних послуг, а також спрощення процедур, зокрема, митних, в'їзних тощо, під час їх отримання іноземними туристами. Це сприятиме активізації участі України в міжнародному поділі праці, очікується також, що вона посіде провідні позиції на світовому ринку туристичних послуг. Триває процес їх реалізації і інтеграції України у Європейське, а потім і в світове туристичне співтовариство.

Кожне місто або селище України, що має мінімальні ресурси, може стати повноцінним конкурентоспроможним суб'єктом пропозиції на міжнародному ринку туризму. Адже витрати на створення та надання туристичних послуг у багатьох випадках будуть меншими, ніж аналогічні у країнах Європейського Союзу і світу. Низькі витрати в місцевій валюті, сприятливі економічні умови, можливість ознайомитися з культурою іноземної держави будуть все більше приваблювати туристів до України, як зовнішніх, так і внутрішніх. Натомість потрібно лише забезпечити комфортні умови та об'єктивний рівень безпеки, які відповідають прийнятими світовою спільнотою стандартам.

Для забезпечення цих стандартів потрібні цілеспрямовані комплексні дії держави і бізнес-сектору, що потребують значних коштів. І тут гостро постає проблема залучення інвестицій: державних, приватних (внутрішніх), або іноземних (зовнішніх). Туристичний комплекс України і цілому сьогодні не є інвестиційно привабливим за наявності таких причин:

1. Відсутність кроків до децентралізації економічної діяльності.
2. Наявність надмірного регулювання туристичної галузі з боку держави, її наглядових і контролюючих органів.

3. Існуюча потреба в ліцензуванні туристичної діяльності.

4. Відсутність дієвого механізму страхування курортно-туристичного бізнесу.

Вирішення цих проблем може подолати одразу кілька факторів, що стримують розвиток зокрема міжнародного туризму в Україні. Українська "дорожня карта" розвитку міжнародних туристичних потоків повинна включати в себе:

1. Активне впровадження і застосування інформаційно-комп'ютерних технологій і систем для створення туристичного бренду держави як самостійного і привабливого суб'єкту міжнародного туризму та імідж її регіонів (ЗМІ, Інтернет).

2. Інтенсивний розвиток транспортної інфраструктури [21]. Наприклад, ратифікація програми "Відкрите небо": реформування податкової системи для залучення іноземних партнерів, приведення тарифів до єдиної бази, щоб стимулювати відкриття нових маршрутів та появу нових вітчизняних і іноземних авіаперевізників в Україні.

3. Використання сучасних, більш ефективних підходів до програм розвитку та планування стратегій вдосконалення туристичної галузі і пошуку інноваційних та комерційних напрямків її розгортання (наприклад, організація моніторингу інвестиційної діяльності в туристичній сфері).

4. Розширення співпраці з багатьма впливовими міжнародними організаціями: UNWTO, Європейським Союзом, Радою Європи, Радою держав Балтійського моря та іншими. Україна повинна брати участь у перспективних програмах технічної і фінансової допомоги та інвестиційних проєктах ЄС у сфері туризму тощо (наприклад, забезпечення участі в міжнародних програмах розвитку туризму, Діловій раді Всесвітньої туристської організації, організації міжнародної співпраці в сфері туризму).

5. Помірна дерегуляція туристичного бізнесу і розвиток нормативної бази для забезпечення зовнішніх відносин, в тому числі спрощення візового режиму для громадян України або взагалі його скасування.

6. Модернізація і розвиток готельного господарства — будівництво готелів та хостелів середнього і бюджетного рівня. Частково ця проблема була вирішена при підготовці України до Євро-2012 з футболу, але практично тільки за рахунок будівництва багатозіркових готелів в збиток розвитку саме доступного сегменту для проживання іноземних та внутрішніх туристів.

Дивлячись крізь призму перспектив, суто стратегічний напрямок нашої держави має пролягати шляхом створення та укріплення позицій в'їзного та внутрішнього туризму (збільшення надходжень в бюджет України).

Водночас туризм є галуззю, надзвичайно залежною від низки опосередкованих чинників — внутрішньополітичної ситуації в країні відвіданню та сусідніх країнах, економічної та політичної ситуації в країнах — "постачальниках" туристів (за даними ВТО, міжнародним туризмом охоплено лише 7% населення Землі, переважно це громадяни найрозвинутіших країн світу з високим рівнем доходів), змін кліматичних умов та природних катаклізмів. Ці обставини роблять економіку держав з незбалансовано розвиненим туризмом надзвичайно уразливою. Імовірно є загроза надмірного антропогенного навантаження на природно-ресурсний потенціал країни і його поступового виснаження, нівелювання національно-культурної самобутності і насамкінець втрати конкурентних переваг країни на світовому ринку туристичних послуг. Саме тому у світі активно поширюється рух за сталий розвиток узагалі і сталий розвиток туризму зокрема [7].

Той факт, що Україні разом з Польщею вдалося вибороти право і провести Євро-2012 з футболу, лише підтверджує думку про раціональний підхід і зважену цінову політику суб'єктів туристичної інфраструктури. Фактично за півроку-рік держава здійснила прорив у

розвитку власної інфраструктури, системи безпеки, об'єктів розміщення, що не є очевидно, але тісно пов'язано зі спортивним туризмом, який спостерігався під час Євро-2012. На сьогодні Україна, зокрема Київ, подали заявку на проведення фіналу Ліги Чемпіонів з футболу 2018 року. Аналітичні данні останніх років свідчать про те, що країни Центральної та Східної Європи тільки в 2014 році продемонстрували 5% зниження активності після трьох послідовних років сталого зростання [21]. Це стало можливим внаслідок зниження активності зовнішнього туризму Росії, а також різкого падіння числа туристів в Україну через триваючий конфлікт (-48%), утримуючи при цьому світову частку на рівні 2,2%. Але навіть з такими катастрофічними результатами Україна зберегла за собою 3 місце за показником ІТА серед країн Центральної та Східної Європи після Росії — 29848 тис. осіб і Польщі — 16000 тис. осіб. Але внаслідок девальвації і знецінення національної валюти, за індикатором показником ІТР Україна ледве опинилася в десятці рейтингу з результатом 1612 млн USD і загальною світовою часткою в 0,3%.

Подальшому бурхливому розвитку туризму допомагає участь України у Європейській програмі Horizon 2020, яка може в найближчі 2—3 роки сприятиме становленню наукового туризму в окремий вид відповідної галузі. Як наслідок цього процесу, наукова мобільність студентів, викладачів, науковців і інших зацікавлених осіб призведе до обміну знаннями, трансферу технологій і компетенцій, а також необхідного культурного спілкування і піднесення іміджу України на міжнародній світовій туристичній арені.

3 точки зору перспектив і прогнозів до 2030 року 57% міжнародних туристських прибуттів буде приходиться на країни з економікою, що розвивається, до яких входить і Україна. До речі, Європа є традиційним ресурсним регіоном, генеруючи більше половини показника ІТА. І саме країнам, що розвиваються в Центральній і Східній Європі, належить частка невикористаного туристичного потенціалу (+4,4% в рік) [21].

Зважаючи на євроінтеграційні устремління України, державна політика у сфері туризму, на наше переконання, мала б бути скоригована згідно з документами ВТО, а також прийнятими на їх основі рекомендаціями Ради Європи з питань сталого розвитку туризму, серед яких: "Генеральний курс для сталого і екологічно-безпечного розвитку туризму", "Політика сталого розвитку на природоохоронних територіях", "Політика розвитку сталого та екологічно безпечного туризму на прибережних територіях". Прийняття світових та європейських стандартів розвитку туризму сприяло б не тільки соціально-економічному зростанню України, а й створенню передумов для прийняття її світовим співтовариством як рівноправного партнера [7].

Активізація міжнародного співробітництва у розвитку іноземного туризму, посилення його комунікаційних функцій та формування позитивного іміджу України може здійснюватися як на рівні держави, так і шляхом участі в роботі відповідних міжнародних організацій. Укладення міжурядових угод і угод між спеціалізованими національними й іноземними органами управління туризмом про співробітництво у сфері туризму (на сьогодні такі угоди укладено з 28 країнами і готується низка нових), зокрема опрацювання питань про можливість розширення застосування безвізового режиму за обміну туристичними групами, є чинником інтенсифікації двосторонніх відносин та поглиблення інтеграції передусім на субрегіональному рівні. Співпраця з міжнародними організаціями, зокрема над створенням і просуванням на світовому ринку спільних туристичних продуктів, є вагомим чинником інтеграції України у світовий простір, а також євроінтеграції. Однією з небагатьох галузей економіки, в якій залучення новітніх технологій не призводить до скорочення працюючих, є міжнародний туризм. З різким поглинанням великої кількості робочої сили,

зменшується соціальна напруга в суспільстві, отже це має дуже велике соціально-економічне значення. Окрім того, світовий досвід демонструє, що галузь туризму можлива, і навіть потрібно розвивати в період економічної кризи. Одним з найбільш гальмівним фактором розвитку українського туризму на суспільному рівні можна назвати відсутність підтримки та уваги з боку громадської влади та політики: туризм розвивається завдяки приватному і малому бізнесу.

ВИСНОВКИ

Для прискорення розвитку туристичної галузі вимагається її державна та бізнес підтримка, подальше набуття досвіду, ще більша кількість традицій, вмінь і знань. Насамперед необхідно впровадити наступні заходи:

1. Намагатися проводити культурні та спортивні заходи світового масштабу.
2. Впроваджувати інновації на всіх етапах розвитку ринку (e-commerce, online-туризм, індивідуальне планування турів, програмний туризм).
3. Залучати кошти до туристичного ринку, активно допомагати у розбудові інфраструктури, зокрема транспортної, а також підтримувати та дотримуватися міжнародних стандартів.
4. Поступово і систематично покращувати інвестиційний клімат: стабілізація фінансової системи, захист прав власності і корпоративних прав, сприятливий податковий клімат для іноземних партнерів.
5. Створювати актуальний туристичний бренд держави і покращувати міжнародний імідж України.
6. Подальша сегментація ринку туризму, поширення інформації за кордон для суб'єктів попиту з різними рівнями доходу.

Виконання вищевказаних заходів допоможе реалізувати потенціал України та досягти більш високого рівня життя населення і держави в цілому.

Отже, туризм в Україні, за умови його правильної організації, є ефективним соціальним інститутом, формою культури дозвілля, яке може продуктивно вирішувати нагальні соціальні та моральні питання сучасного світового суспільства, прискорювати створення ним програм та стратегій співпраці у напрямках подолання бідності та створення на її ґрунті тероризму, пом'якшення напружених взаємовідносин між регіонами країни, досягнення якісного нового рівня суспільного і економічного розвитку.

Література:

1. Абрамов В.В. Історія туризму: підруч. / В.В. Абрамов, М.В. Тонкошкур; Харк. нац. акад. міськ. господарства. — Х.: ХНАМГ, 2010. — 294 с.
2. Биржаков М.Б., Никифоров В.И. Индустрия туризма: перевозки. Издание третье, переработанное и дополненное. — СПб.: Изд. дом Герда, 2007. — 528 с.
3. Гальцова І. Зелений туризм: недоліки існуючого законодавства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2999>
4. Дурович А. П. Организация туризма // Издательский дом "Питер" — 2012. — 318 с.
5. Jacqueline Tivers, Tijana Rakic. Narratives of Travel and Tourism [Electronic text book]: Farnham: Ashgate Publishing, Ltd., 2012. — Access mode: http://books.google.com.ua/books/about/Narratives_of_Travel_and_Tourism.html?id=g__lsfWpn-wC&redir_esc=y
6. Забаев Ю.В. Экономика и организация туризма: международный туризм / Под ред. Ю.В. Забаева, И.А. Рябовой и Е.А. Драчевой. — М.: КноРус, 2010. — 568 с.
7. Захарін С.В., Соболев В.П., Мельник Ю.В. Сталий розвиток сфери туристичних послуг: глобальні тенденції, міжнародна взаємодія, уроки для України / Захарін С.В. та інші. — Переяслав-Хмельницький // Економічний вісник університету. — № 20/3. — 2013. — С. 297—303.

8. Кравчук І.В. Державне регулювання розвитку туризму: зарубіжний досвід та перспективи впровадження // Вісник Львів. ун-ту. Серія міжнародні відносини. — 2008. — Вип. 24. — С. 134—141.

9. Любіцева О.О. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник / О.О. Любіцева, В.К. Бабарицька. — К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. — 335 с.

10. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: [підруч.] / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. — К.: Знання, 2008. — 661 с.

11. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П.О. Масляк. — К.: Знання, 2008. — 343 с.

12. Meeting of the ministers in charge of tourism of the BSEC member states [Electronic resource]: BSEC, PERMIS. — 2013. — Access mode: <http://www.bsec-organization.org/speeches/staff/Reports/20131010%20SG%20Statement%20Tourism%20Ministerial.pdf>

13. Офіційний сайт Державної служби статистики України, Колективні засоби розміщення [Електронний ресурс]: 2014. — Режим доступу: http://ukrstat.org/operativ/operativ2013/tur/zr_r.htm

14. Полещук Н.И. Основные тенденции развития международного туризма / Н.И. Полещук // Труды факультета международных отношений: науч. сб. / Белорус. гос. ун-т; редкол.: В.Г. Шадурский [и др.]. — Минск, 2012. — Вып. III. — С. 176—179.

15. Програма розвитку туризму в м. Києві до 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-programi-rozvitku-turizmu-v-m.-kievi-do-2-doc67577.html>

16. Проект розпорядження про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України — 2013. — Режим доступу: http://www.tourism.gov.ua/files/Zviazky_hromadsk/Proek_rozporyadzhenny_130130.pdf

17. Сокол Т.Г. Основи туризмознавства: навчальний посібник. — К.: ЗАТ "Слов'янський дім", 2006. — 76 с.

18. Stephen Williams. Tourism: the nature and structure of tourism. Critical Concepts in the Social Sciences. — London: Routledge, 2004. — P. 1575

19. The Travel and Tourist Competitiveness Index http://widgets.weforum.org/ttcr2015/?utm_content=buffer148be&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer

20. UNWTO Tourism Highlights, 2014 Edition [Electronic resource]: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416226>

21. UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition [Electronic resource]: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>

22. Череп О.Г. Дослідження поточного стану агротуризму у чотирьох регіонах України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rbc.zp.ua/wp-content/uploads/2015/09/28.doc>

Reference:

1. Abramov, V. V. and Tonkoshkur, M.V. (2010), *Istoriya turizmu* [History of tourism], HNAMG, Kharkiv, Ukraine.

2. Birzhakov, M.B. and Nikiforov, V.I. (2007), *Industrija turizma: perevozki* [Industry of tourism: transportations], 3rd ed, Gerda, Saint-Petersburg, Russia.

3. Gal'cova, I. (2008), "Green tourism: disadvantages of existing legislation", *Law journal*, [Online], vol. 7, available at: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2999> (Accessed 10 Mar 2016).

4. Durovich, A. P. (2012), *Organizacija turizma* [Organization of tourism], Piter, Saint-Petersburg, Russia.

5. Tivers, J. and Racic, T. (2012), "Narratives of Travel and Tourism" [Electronic text book]: Farnham: Ashgate Publishing, Ltd., available at: http://books.google.com.ua/books/about/Narratives_of_Travel_and_Tourism.html?id=g_lsfWpn-wC&redir_esc=y (Accessed 20 Mar 2016).

6. Zabaev, J.V. Rjabova, I.A. and Dracheva, E.L. (2010), *Ekonomika i organizacija turizma: mezhdunarodnyj turizm* [Economy and organization of tourism: international tourism], KnoRus, Moscow, Russia.

7. Zaharin, S.V. Sobol, V.P. and Melnyk, J.V. (2011), "Sustainable development of sphere of tourism services: global tendencies, international interaction, lessons for Ukraine", *Ekonomichnij visnik universitetu*, vol. № 20/3, pp. 297—303.

8. Kravchuk, I. V. (2008), "State regulation of development of tourism: foreign experience and perspectives of implementation", *Visnyk Lvivskogo universytetu*, vol. 24, pp. 134—141.

9. Ljubiceva, O.O. and Babaricka, V.K. (2008), *Turizmознавство: vstup do fahu: pidruchnyk* [Knowledge of tourism: an introduction to the profession: a textbook], Kyivskij universytet, Kyiv, Ukraine.

10. Malska, M. P. Antonjuk, N. V. and Ganich, N. M. (2008), *Mizhnarodnij turizm i sfera poslug: pidruchnyk* [International tourism and sphere of services: textbook] Znannja, Kyiv, Ukraine.

11. Masljak, P.O. (2008), *Rekreacijna geografija: navch. posib* [Recreational geography: tutorial], Znannja, Kyiv, Ukraine.

12. BSEC, PERMIS (2013), "Meeting of the ministers in charge of tourism of the BSEC member states", available at: <http://www.bsec-organization.org/speeches/staff/Reports/20131010%20SG%20Statement%20Tourism%20Ministerial.pdf> (Accessed 15 Mar 2016).

13. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2014), "Collective accommodation facilities", available at: http://ukrstat.org/operativ/operativ2013/tur/zr_r.htm (Accessed 15 Mar 2016).

14. Poleshczuk, N.I. (2012), "Main tendencies of development of international tourism", *Proceedings of International relationship faculty of Belarus national university*, vol. 3, pp. 176—179.

15. The official site of Kyiv City State Administration (2011), "Program of the development of tourism in Kyiv till 2015", available at: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-programi-rozvitku-turizmu-v-m.-kievi-do-2-doc67577.html> (Accessed 12 Mar 2016).

16. The official site of Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), "The draft decree on approval of the Concept of the State Target Program of Tourism and Resorts for the period till 2022", available at: http://www.tourism.gov.ua/files/Zviazky_hromadsk/Proek_rozporyadzhenny_130130.pdf (Accessed 27 Feb 2016).

17. Sokol, T.G. (2006), *Osnovy turizmознавства: navchalnij posibnik* [Foundations of knowledge of tourism: textbook], Slovjanskij dim, Kyiv, Ukraine.

18. Williams, S. (2004), *Tourism: the nature and structure of tourism. Critical Concepts in the Social Sciences*, Routledge, London, England.

19. Materials of World Economic Forum (2015), "The Travel and Tourist Competitiveness Index", available at: http://widgets.weforum.org/ttcr2015/?utm_content=buffer148be&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer (Accessed 4 Apr 2016).

20. The official site of United Nations World Touristic Organization (2014), "UNWTO Tourism Highlights, 2014 Edition", available at: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416226> (Accessed 15 Mar 2016).

21. The official site of United Nations World Touristic Organization (2015), "UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition", available at: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899> (Accessed 15 Mar 2016).

22. Cherep, O.G. (2015), "Researching of the current state of agritourism in four regions of Ukraine", *Regional Fund for Entrepreneurship Support in Zaporizhia region*, [Online], available at: <http://rbc.zp.ua/wp-content/uploads/2015/09/28.doc> (Accessed 4 Mar 2016).

Стаття надійшла до редакції 20.07.2016 р.